

HISTORY OF PHILOSOPHY

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-120-6-19>

ОБРАЗ СТЕПУ ЯК ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНА ОСНОВА УКРАЇНЦЯ

Березінець І. В.

кандидат філософських наук,

старший викладач кафедри філософії

*Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
м. Київ, Україна*

Вивчаючи роботи наших славних співвітчизників різних часів, як то М. Костомарова (1817–1885), Д. Чижевського (1894–1977), П. Чубинського (1839–1884), випадає можливість дослідити цікаве явище, яке їх об'єднує: при визначенні ними характерних рис української нації, значна увага приділяється аналізу природного оточення. В роботах філософів досить часто можна відмітити пряму відсилку на зв'язок та залежність властивих, притаманних для українців, національних рис із навколишньою природою та ландшафтами.

В свій час М. Костомаров визначаючи особливості душевної природи українців писав: «Участь природи слабка у великоруських піснях та надзвичайно сильна в наших: південноруська поезія невід'ємна від природи, вона оживляє її, робить її співучасницею радості чи горя людської душі; трави, дерева, птахи, тварини, небесні світила, ранок чи вечір, спека чи сніг – все дихає, мислить, відчуває разом з людиною, все відгукується до нього чарівним голосом то участі, то надії, то вирую» [1, с. 66]. П. Чубинський висловлював схожу думку: «Клімат та природа зробили схильним Малорусса до чутливості і ця чутливість відобразилась на всіх явищах життя» [3, с. 347]. А у Д. Чижевського знаходимо думку, яка своєрідно узагальнює попередні: «Найбільш важливими моментами історичного розвитку українського національного характеру, – писав він, – треба вважати постійне тло української історії – природу України...» [2, с. 16].

Та особливу увагу мислителів привертав до себе степ. Для українців це, перш за все простір – відкритий простір з його глибиною,

широтою, безмірністю, що вміщує в себе багато живого та ще не проявленого, що очікує свого часу чи сприятливих умов для свого зростання, не заважаючи нікому. Звичайно, що степ асоціювався із свободою. Це свобода фізична і моральна: свобода переміщення, свобода на власну думку. Знаходячись в степу, мабуть, що багато хто з нас переживав ці особливі відчуття вільності, свободи, незалежності, безмежності можливостей. Так і сутність українського народу асоціюється із широтою душі, що вміщує в себе як духовні багатства, так і прикrostі, глибокий сум; має внутрішні, ще не проявлені ресурси, приховані у глибині душі та устремління до свободи.

Український вчений – дослідник П. Чубинський, вивчаючи особливості української нації, свою увагу звертав на степовиків. Виділивши такий культурний феномен як чумацтво, відмітив схильність чоловіків-українців до роздумів, умоглядності, розважливості у висловах. «Йдучи за своїм возом по безмежному степу, що зливається з небом, мимоволі віддається роздумам і думка його несеться далеко», – писав дослідник. Саме неквапливість, ритмічність руху, безмежність простору спричинювали заглибленість людини у власні думки, створювали такий собі медитативний стан, який, з одного боку, спонукав до обдумування побаченого навколо, сприяв роздумам, а з, іншого боку, ще більше наближав людину до відчуття та розуміння природи. Людина йдучи філософувала. Відомо із літератури, що чумаків чекали та вітали в населених пунктах, тому що вони, перш за все, були носіями нових знань, нової інформації, яка глибоко проникала в людську свідомість!

«Хто здатен віднести без упередження до малоруського простолюдина, той не може не побачити логічності та серйозності думки у цього простолюдина... Схильність до умоглядності серед чудової природи Малоросії розвинула у їх жителів уяву, чим і пояснюється їх схильність до символізму, до образів, до порівняння, чому у піснях малоросів та інших пам'ятках народної творчості природа є одухотвореною, відтворюється у вигляді символів найрізноманітніших явищ життя людського» [3, с. 347].

Відмічав П. Чубинський тонку емоційність, вразливість, схильність до образності простих людей. Відмічав, що така психологічна особливість навіть ставала приводом для глузування.

Отже, П. Чубинський відмічав тісний зв'язок між певним природним оточенням людей та їх світоглядом, особливим способом мислення та психоемоційними особливостями.

Інший український мислитель – Д. Чижевський, аналізуючи український етнос, виокремлював певні його риси. На його думку,

перш за все, потрібно означити емоційність та сентиментальність, чутливість та ліризм, своєрідний національний гумор, що виявлялись у буденному житті, обрядовості, релігійності, яка відкривала високий рівень «внутрішньої» людини. Естетизм, який передбачав вміння сприймати все, що було прекрасним, гармонійним у загальній картині світу.

Поряд із цими рисами йшли індивідуалізм та устремління до свободи, що мали позитивний відбиток у творчій діяльності, але могли отримати негативне забарвлення, якщо приймали крайню позицію. Прикладом такого вияву можна було б назвати самоізолюваність [2, с. 15].

Звичайно, що не можна обійти увагою неспокій та рухливість, що пов'язувались із «певним «артистизмом» природи» [2, с. 16] простого українця, вмінням змінюватись, сприймати нове, зберігаючи індивідуальність. Хоча вченим було вказано і на негативний бік цієї риси, який, на його думку, пов'язувався із «шатістю», тобто, можливістю руйнації як власного, так чужого життя. Здатність ця пов'язувалась та розглядалась як результат кривавих сторінок української історії.

Таким чином, у Д. Чижевського образ степу був носієм філософсько-психологічного комплексу української нації, оскільки відзеркалював не тільки її світоглядні, а і психологічні особливості. Вчений писав: «Степ був тією основою, що якнайбільше придалася до усталених психічних рис, про які ми вже говорили. Тут треба додати лише ще одне: степ є, безумовно, тією формою буття природи, що може бути поставлена поруч з тими західноєвропейськими ландшафтами, які є головними носіями величності. Те почуття безмежно-могутнього, або безмежно-великого, що викликають море, ліс і гори, приймає також специфічну форму і у степу... Як море, ліс і гори, так само і степ має свої «небезпеки»... бо ж степ довгі століття був ніби джерелом вічної загрози кочівників, все нових і нових руйнівничих людських хвиль» [2, с. 16].

Багато в чому характеристики нації виписані П. Чубинським та Д. Чижевським перетинаються, але саме, степ став певною мірою, визначальним ландшафтом, який співвідносився із сутністю внутрішніх якостей пересічного українця, тому ми в статті звернулися саме до нього.

Таким чином, для простого українця степ, як частина природи, виступав тим одухотвореним, зрозумілим, близьким, невід'ємним середовищем, де формувався особливий світогляд, комплекс цінностей, поведінковий стиль, вільнолюбство, характерне розважливе ставлення

до оточуючого середовища, неспішне мислення, характерна естетика. Він виступав одним із чинників, який впливав на існування та розвиток тогочасного суспільства вцілому і людини в ньому.

Література:

1. Костомаров М. Две русские народности. *Основа*. СПб., 1861. № 3. С. 33–80. Режим доступу: <http://litopys.org.ua/kostomar/kos38.htm>
2. Чижевський Д. Філософські твори у 4 т. / під заг.ред. В. С. Лісового. К. : Смолоскип, 2005. Т. 1. Нариси з історії філософії на Україні. Філософія Григорія Сковороди. 2005. 400 с. Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0002718
3. Чубинський П. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно – Русский край. В 7 т. Петербург, 1877. «Малоруссы Юго-западного края». 1877. Т. 7. Вып.2. 286 с.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-120-6-20>

КОНЦЕПЦІЯ ПРОФЕТИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ М. БЕРДЯЄВА

Горбань Р. А.

доктор філософських наук,

професор кафедри історії мистецтва та соціально-гуманітарних наук

Косівський інститут прикладного та декоративного мистецтва

Львівської національної академії мистецтв

м. Косів, Івано-Франківська обл., Україна

У працях 1910–1947 рр. Микола Бердяєв сформулював концепцію профетичної філософії як внутрішньо цілісної системи поглядів, зумовленої екзистенціалізмом, персоналізмом, активно-творчою есхатологією. Бердяєвознавство чималу увагу приділило проблемам філософії творчості, філософії свободи, філософії історії, однак концепція профетичної філософії, яка об'єднала все це в цілісний світогляд, до кола досліджень не потрапила. Натомість сучасні вчені й філософи в розвитку інтуїтивних форм «мислення-бачення», до яких належить профетизм, вбачають значний потенціал майбутнього та розглядають їх як основу ментальних процесів світоглядної